

Rapport

efter kvalitetsgranskning av idrott och hälsa i
grundskolan vid Bergviksskolan i
Söderhamns kommun

Innehåll

Inledning

Resultat

Bakgrundsuppgifter om Bergviksskolan

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför under hösten 2011 en kvalitetsgranskning av undervisningen i idrott och hälsa i grundskolans årskurser 4–6. Granskningen av Bergviksskolan i Söderhamns kommun ingår i detta projekt.

Bergviksskolan besöktes den 11-13 oktober 2011. Ansvariga inspektörer har expert Kerstin Ekenberg och undervisningsråd Tommy Bucht varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av undervisningen i idrott och hälsa genomförs i totalt 28 kommunala skolor och 8 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen av idrott och hälsa är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Resultat

1. Täcker undervisningen i idrott och hälsa in syftet och alla kunskapsområden så att eleverna ges möjlighet att uppnå kunskapskraven?

Syftet med undervisningen i idrott och hälsa är enligt **kursplanen** att eleverna ska ges möjlighet att utveckla kunskaper i att planera, genomföra och värdera olika rörelseaktiviteter. Vidare ska eleverna ges förutsättningar för att utveckla goda levnadsvanor och ges kunskaper om hur fysisk aktivitet förhåller sig till psykiskt och fysiskt välbefinnande. Eleverna ska också utveckla förmågan att vistas i utemiljöer under olika årstider och få förståelse för värdet av ett aktivt friluftsliv. Kursplanen anger därvid tydligt ett centralt innehåll för undervisningen uppdelat i områdena rörelse, hälsa och livsstil samt friluftsliv och utevistelse. **Skollagen** anger att lärarna ska ha utbildning för den undervisning de bedriver. Enligt **läroplanen** har rektor ansvar för att undervisningen följs upp och utvärderas.

Forskning och beprövad erfarenhet visar att en stor del av lektionsinnehållet i idrott och hälsa handlar om rörelseaktiviteter där olika typer av bollspel och tävlingsidrott dominerar. Delar som behandlar hälsa och livsstil samt friluftsliv och utevistelse får inte sällan stå tillbaka. Både lärare och elever tenderar att uppfatta ämnet på ett sätt som avviker från det kunskapsobjekt som finns beskrivet i kursplanen. Ofta bedöms eleverna efter parametrar som närvaro och inställning samt efter mätbara idrottsprestationer. Skolor som följer kursplanens innehåll, uppmärksammar samtliga elevers intressen och behov och som har tydliga bedömningskriterier med grund i kursplanen är de som lyckas bäst i sin undervisning i idrott och hälsa.

Får eleverna undervisning i idrott och hälsa i den omfattning de har rätt till?

Skolan fördelar totalt 500 timmars undervisning i årskurs 1-9. Årskurs 4-6 har 90 minuter idrott och hälsa i veckan, fördelat på två undervisningstillfällen.

Skolinspektionen bedömer att eleverna får den undervisning de har rätt till enligt timplanen.

Får eleverna en undervisning som minst täcker in syftet och alla kunskapsområden?

Skolinspektionen har tagit del av Bergviksskolans läsårsplanering i ämnet. Där framgår att kunskapsområdena rörelse, hälsa och livsstil och friluftsliv och utevistelse täcks in och att tonvikt läggs vid olika områden under olika delar av året. Detta bekräftas också vid samtalen med rektor, lärare och elever, vilka ger en samstämmig bild av ämnets innehåll.

De besökta lektionerna var kopplade till kunskapsområdet rörelse och innehöll lekar och bollspel, med inslag av rörelse till musik. Lektionerna var väl planerade. Eleverna tränade samarbete, samspel, hänsyn och ansvarstagande samt

motorik och teknik. Lektionerna inleddes med förklaring och instruktion till de övningar som skulle göras och avslutades med korta sammanfattningar.

Skolinspektionen bedömer att eleverna får undervisning i idrott och hälsa som täcker in ämnets syfte och alla kunskapsområden.

Ger undervisningen eleverna möjlighet att uppnå alla kunskapskrav i idrott och hälsa?

Bergviksskolan har haft varierande resultat i idrott och hälsa i årskurs 9 mellan 2006 och 2010, med en ökande måluppfyllelse under de senaste två åren. De elever som riskerar att inte nå målen får stöd och åtgärdsprogram utarbetas. Trots stödinsatserna har inte alla elever nått målen i simning. Översiktlig uppföljning av resultaten saknas för årskurserna 4-6.

Tabell 1. Andel elever i procent som nått målen i ämnet idrott och hälsa

Åk	år 2006	år 2007	år 2008	år 2009	år 2010
5	-	-	-	-	92
9	94	89	82	94	96

Källa: Skolans uppgifter

Lektionsbesöken visade att lärarna hade ett positivt förhållningssätt till eleverna. Alla elever deltog i undervisningen och lärarna hade möjlighet att stötta var och en. Enligt lärarna fanns ingen skillnad i deltagande eller förmåga att nå kunskapskraven mellan flickor och pojkar. Reflektion över undervisningen skedde i viss mån i samband med lektionsavslutningen. Lärarna, som också var elevernas klasslärare, framhöll dock vid intervjuerna att förberedande och reflekterande samtal om idrott och hälsa ofta fördes i det ordinarie klassrummet i anslutning till lektionerna.

Skolinspektionen bedömer att undervisningen ger eleverna möjlighet att uppnå kunskapskraven i idrott och hälsa.

Utgår lärarnas bedömning från kunskapskraven i idrott och hälsa?

Av dokumentationen från skolan och vid intervjuerna med rektor och lärare framgår att skolan förberett den nya läroplanen genom att delta i ämnesnätverk i kommunen. Skolans lärare har sedan tillsammans analyserat och konkretiserat kunskapskraven i ämnet och sammanställt ett material, som nu används som underlag vid bedömning. Lärarna träffas regelbundet för att stämma av innehållet i undervisningen och för att säkerställa att deras bedömning utgår från kunskapskraven. Vid lektionerna som Skolinspektionen besökte, observerade lärarna elevernas sätt att utföra uppgifterna och noterade deras framsteg. Skolinspektionen bedömer att lärarnas bedömning utgår från kunskapskraven i ämnet.

Har lärarna utbildning för den undervisning de bedriver?

De fyra lärare som undervisar i idrott och hälsa är utbildade klasslärare för årskurs 1-7. Två av dem har idrott och hälsa som tillval, medan två inte har någon utbildning i ämnet. Det är därför viktigt att rektor i kvalitetsarbetet analyserar hur skolan på ett bättre sätt kan utnyttja utbildad personal i undervisningen i idrott och hälsa.

Skolinspektionen bedömer att skolan behöver se till att lärarna i idrott och hälsa har utbildning för den undervisning de bedriver.

Tar rektor ansvar för att undervisningen i ämnet idrott och hälsa följs upp och utvärderas?

Under de senaste åren har det varit täta rektorsbyten vid Bergviksskolan. Nuvarande rektor har tjänstgjort sedan augusti 2011. Han har tillfälligt åtagit sig rektorsskapet i väntan på en permanent lösning och har ett ordinarie uppdrag som verksamhetschef för kommunens nordöstra grundskoleområde. Hans möjligheter att sätta sig in i skolan har, enligt honom själv, varit begränsade och han säger sig ha mycket liten kännedom om skolans processer. Rektor och lärare framhåller att vare sig de tidigare eller den nuvarande rektorn har besökt lärarna i deras undervisning eller bedrivit någon kvalitetsuppföljning av ämnet idrott och hälsa. Skälet till det är, enligt rektor, de täta bytena av rektorer. Någon struktur för lokalt kvalitetsarbete finns inte. Rektor uppger att lärarna uppmanats att lämna in schema för ämnet och att han sedan litat på att kursplanen följts.

Skolinspektionen bedömer att det är ytterst angeläget att rektor ser till att undervisningen i ämnet idrott och hälsa följs upp och utvärderas i skolans systematiska kvalitetsarbete.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna får undervisning enligt timplanen i den omfattning de har rätt till. Planeringen av ämnet utgår från ämnets mål, syfte och centrala innehåll och tar upp samtliga kunskapsområden. Eleverna ges möjlighet att uppnå kunskapskraven och erbjuds stödinsatser om detta behövs. Lärarnas bedömning utgår från kunskapskraven i ämnet.

Rektor ser inte till att undervisningen i idrott och hälsa följs upp systematiskt och utvärderas mot kunskapskraven i ämnet. Alla lärare har inte utbildning för att undervisa i ämnet idrott och hälsa.

2. Uppfyller undervisningen i idrott och hälsa styrdokumentens krav på en likvärdig utbildning efter varje elevs förutsättningar och behov?

Enligt skollagen ska utbildningen inom varje skolform vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas. Grundskolans läroplan anger att undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper. Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Skolan har därvid ett ansvar för att motverka traditionella könsmönster och ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.

Forskning och beprövad erfarenhet visar att undervisningen i idrott och hälsa bidragit till en negativ självbild för vissa elever. Trots ämnets allmänna popularitet har idrott och hälsa en relativt hög frånvaro. En förhållandevis stor andel elever deltar sällan aktivt i undervisningen. Skolans mest angelägna uppgift är därför att uppmärksamma de elever som inte finner sig tillrätta med ämnet. De skolor där bedömningskriterierna i idrott och hälsa är tydligt uttalade är de som lyckas bäst. Genusperspektivet och faktorer hos eleverna som föreningsengagemang, ekonomiska villkor och sociokulturell bakgrund är viktiga att ta hänsyn till. Lärarens egna attityder till ämnet är också en faktor som påverkar. Viktigt är även samverkan mellan idrottslärare och lärare i andra ämnen. Då dessa delar beaktas har skolan bättre förutsättningar att lyckas med undervisningen i idrott och hälsa.

Anpassar skolan undervisningen i idrott och hälsa för varje elevs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande?

Vid samtalen med lärarna och vid lektionsbesöken framkommer att undervisningen anpassas till elevernas förutsättningar. Lärarna berättar att olika övningar individualiseras, genom att de kan utföras på olika sätt och att det kan

finnas alternativa uppgifter vid lektionerna, så att eleverna kan pröva olika svårighetsgrader. Detta bekräftades vid de observerade lektionerna, där aktiviteterna var utformade så att eleverna exempelvis kunde välja olika rörelser i uppvärmningslekarna. Vid intervjuerna säger eleverna att de får var med och påverka och bestämma aktiviteter. Eleverna anser att alla får utföra alla moment under lektionerna, men att lärarna låter dem göra momenten på olika sätt. De menar att detta är viktigt för att de ska lära sig. De menar också att flickor och pojkar har lika stora möjligheter att utvecklas i idrott och hälsa och att man inte behöver ägna sig åt idrott på fritiden för att vara duktig i ämnet i skolan. Vid lektionsbesöken var lärarna lyhörda för elevernas önskemål. Alla fick komma till tals och eleverna fick också pröva att planera och leda lektioner.

Skolinspektionen bedömer att undervisningen i idrott och hälsa anpassas till varje elevs behov och förutsättningar.

Har eleverna kunskap om syfte, centralt innehåll och kunskapskrav i idrott och hälsa?

Elevintervjuerna visar att eleverna vet vad de ska göra på lektionerna, men att de är osäkra på vad de ska kunna och vilka olika områden som ingår i ämnet idrott och hälsa. Lärarna informerar om ämnets centrala innehåll och syfte vid terminsstarter och i samband med att nya aktiviteter ska påbörjas, men eleverna har svårt att koppla samman det med ämnet som helhet. Detta bekräftas också av lärarna, som själva lyfter fram detta område som något de behöver ägna mera tid åt.

Skolinspektionen bedömer att informationen till eleverna om ämnets syfte, centrala innehåll och kunskapskrav behöver förtydligas.

Har skolan sådan tillgång till lokaler och utrustning att en likvärdig utbildning kan genomföras?

Undervisningen genomförs i huvudsak i två idrottshallar. Inledningen av hösten ägnas åt orientering i skogar runt omkring skolan och vintertid sker skid- och skridskoåkning också i närmiljön. Skolan har, i samverkan med föreningslivet, den utrustning som behövs för att uppfylla målen. Föreningarna bidrar med utrustning för vinteraktiviteter. Inga avgifter tas ut i samband med olika aktiviteter.

Skolinspektionen bedömer att skolan har tillgång till lokaler och utrustning som säkerställer en likvärdig utbildning.

Kontrollerar lärarna elevernas närvaro och deltagande i undervisningen i idrott och hälsa?

Lärarna kontrollerar närvaron vid varje undervisningspass. Eftersom lärarna i idrott och hälsa träffar eleverna i samtliga ämnen, har de god kontroll på elevernas närvaro och tar också direkt kontakt med hemmet om någon är frånvarande utan att detta har anmälts.

Elever som har skadat sig eller inte kan delta på hela lektionen på grund av sjukdom, kan vara med på vissa utvalda delar av lektionen. De får också hjälpa till med utplacering av redskap och andra praktiska uppgifter. Enligt lärarna finns inga skillnader mellan flickor och pojkar vad gäller frånvaro.

Följer skolan skollagens bestämmelser om befrielse?

Skolan känner till bestämmelserna om befrielse. Det finns inga elever som är befriade från undervisning i idrott och hälsa.

Samverkar lärarna i idrott och hälsa med andra lärare?

Lärarna samverkar med varandra, både i ämnet idrott och hälsa och i de övriga ämnen som de har som klasslärare. Det innebär enligt lärarna att stora möjligheter till samverkan finns, även över ämnesgränserna, till exempel i olika temaområden, där idrott och hälsa blir ett naturligt inslag. Eftersom lärarna samverkar så mycket med varandra, upplever de att behovet av att träffa kollegor från andra skolor blir mindre. Därför blir samverkan med ämneskollegor i andra skolor eller kommuner eftersatt. Lärarna menar också att det blir mycket sporadisk samverkan med kollegan som undervisar i årskurs 7-9 vid den egna skolan. En konsekvens av att lärarna mest samverkar inom den egna gruppen, kan på sikt medföra att avstämning med andra lärare om kunskapskrav och bedömning i ämnet uteblir. Bristande kontakt med lärare i ämnet i årskurs 7-9 kan också innebära att elevernas övergång till årskurs 7 inte blir tillräckligt väl förberedd.

Skolinspektionen bedömer att lärarnas samverkan med andra ämneskollegor bör utökas, dels för att ytterligare säkerställa bedömningen i ämnet, dels för att underlätta övergången mellan årskurserna 6 och 7.

Får lärarna kompetensutveckling inom idrott och hälsa?

Lärarna deltar inte i någon kompetensutveckling inom idrott och hälsa. Eftersom de också undervisar i andra ämnen, har dessa prioriterats vid val av kompetensutveckling. Någon plan för utveckling av lärarkompetensen finns inte vid skolan.

Skolinspektionen bedömer att rektor behöver säkerställa att lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling i ämnet. Detta är särskilt viktigt då vissa lärare inte har utbildning i ämnet idrott och hälsa.

Sker skolans samverkan med föreningslivet på ett sådant sätt att kraven på likvärdig utbildning uppfylls?

Skolan har samarbete med föreningslivet, främst genom att olika föreningar kommer till skolan och presenterar sina idrottsaktiviteter. Aktivt samarbete förekommer i samband med vintersportaktiviteter. Vid dessa tillfällen ansvarar skolan för planeringen och lärarna deltar i aktiviteterna.

Skolinspektionen bedömer att samverkan med föreningslivet sker på ett sådant sätt att kraven på likvärdig utbildning uppfylls.

Ser skolan till att kränkande behandling inte förekommer i samband med undervisningen i idrott och hälsa?

Vid besöket i skolan uppfattade Skolinspektionen att lärandemiljön var trygg och uppmuntrande, något som bekräftades vid lektionsbesöken. Eleverna som Skolinspektionen intervjuade uppgav att de känner sig trygga i skolan. I samtalen med både rektor, lärare och elever framkom att kränkningar och mobbning inte förekommer i samband med undervisningen i idrott och hälsa. Lärarna är uppmärksamma på elevernas förhållningssätt mot varandra och eleverna vet att de kan vända sig till vuxna på skolan om de skulle känna otrygghet eller obehag.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att lärarna anpassar undervisningen till de enskilda eleverna. Undervisningen bedrivs i huvudsak i skolans två idrottshallar och inga kostnader tas ut för olika aktiviteter. Lärarna har god kontroll på elevernas närvaro och alla eleverna deltar i undervisningen. Skolan samverkar också med föreningslivet på orten. Skolmiljön är trygg och kränkningar förekommer inte på lektionerna i idrott och hälsa eller i anslutning till dem.

Eleverna behöver tydligare informeras om ämnets syfte och centrala innehåll och om vilka krav på kunskaper som ställs. Lärarnas samverkan med ämneskollegor behöver utvecklas, för att säkerställa bedömningen av kunskapskraven och underlätta övergången till årskurs 7. Dessutom bör rektor säkerställa att lärarnas möjligheter till kompetensutveckling i ämnet förbättras.

Tvärgående granskningsaspekt:**Används IT-verktyg i undervisningen på ett sätt som stödjer elevernas kunskapsutveckling och utvecklingen av deras digitala förmåga?**

Skollagen anger att det för utbildningen ska finnas de lokaler och den utrustning som behövs för att syftet med utbildningen kan uppfyllas. I förarbetet till lagen talas om "elevers varierande behov avseende kommunikation, information och informationsteknik". Enligt grundskolans **läroplan** ska eleverna kunna använda modern teknik som ett verktyg för kunskapssökande, kommunikation, skapande och lärande.

Forskning och beprövad erfarenhet visar att IT i undervisningen bör struktureras och användas på ett medvetet sätt. En IT-strategi måste fokusera på mer än bara teknisk utrustning och tillgänglighet – den måste även sträva efter att skapa en omfattande digital kompetens bland eleverna och bör genomsyra i stort sett alla ämnen.

Stödjer IT-användningen elevernas lärande och utvecklingen av elevernas digitala kompetens?

Vid intervjuer med rektor, lärare och elever framkommer att IT-verktyg inte används i undervisningen i idrott och hälsa. Enligt läroplanen ska eleverna i alla ämnen kunna använda modern teknik som verktyg för kunskapssökande, kommunikation, skapande och lärande. Skolan behöver därför arbeta med att utveckla användning av IT-verktyg i idrott och hälsa.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolan behöver utveckla användningen av IT-verktyg i idrott och hälsa.

Bakgrundsuppgifter om Bergviksskolan

Bergviksskolan ligger i Söderhamns kommun i Hälsingland. Kommunen har 26 000 invånare. Grundskoleverksamhet är indelad i två områden, nordvästra och sydöstra. Bergviksskolan tillhör nordvästra området och ligger i brukssamhället Bergvik, cirka två mil utanför Söderhamn, i ett naturområde med närhet till både skog och sjö.

I Bergviksskolan finns förskola, förskoleklass och årskurserna 1-9 i grundskolan. Av sammanlagt 322 elever i grundskolan, finns 68 i årskurserna 4-6. Lärarna är uppdelade i tre arbetslag, ett för förskoleklass och grundskolans årskurs 1-3, ett för grundskolans årskurs 4-6 och tre för grundskolans årskurs 7-9.

Syfte och frågeställningar

Syftet med kvalitetsgranskningen är att ta reda på om kommunala och fristående skolor följer innehållet i läroplanen och i kursplanen för idrott och hälsa i årskurserna 4-6. Särskilt har utvalda aspekter kring hur undervisningen i ämnet lever upp till styrdokumentens krav på en likvärdig utbildning granskats. Granskningen har utgått från följande frågeställningar.

1. Täcker undervisningen i idrott och hälsa in syftet och alla kunskapsområden så att eleverna ges möjlighet att uppnå kunskapskraven?

Inom ramen för denna frågeställning har Skolinspektionen granskat att ämnets syfte och samtliga kunskapsområden som omnämns i kursplanen för idrott och hälsa finns med i skolans och lärarens övergripande planering och ges tillräckligt utrymme i undervisningen. Skolinspektionen har granskat den lokala planeringen på både lektions- och årskursnivå och i samband med detta efterfrågat motiven bakom val av undervisningsinnehåll.

Särskild uppmärksamhet har riktats mot de områden som forskning och utvärdering funnit ofta försummas, vid sidan av kunskapsområdena hälsa och livsstil samt friluftsliv och utevistelse, även specifika innehållspunkter som simundervisning, dans och rytmik, orientering och kunskap om första hjälpen och agerande i nödsituationer.

2. Uppfyller undervisningen i idrott och hälsa styrdokumentens krav på en likvärdig utbildning anpassad efter varje elevs förutsättningar och behov?

Inom detta område har granskats huruvida enskilda elever eller grupper av elever riskerar att missgynnas utifrån undervisningens innehåll eller genomfö-

rande. Av särskild vikt här är jämställdhets- och genusfrågor, alltså i vad mån utbildningen är anpassad efter elevers olika förutsättningar och intressen och i vad mån den tar sin utgångspunkt i traditionella könsroller. Skolinspektionen har även granskat i vilken mån både elever med och utan idrottserfarenhet kan tillgodogöra sig undervisningen. Även närvaro- och deltagandemönster har granskats utifrån dessa perspektiv.

IT i undervisningen

I anslutning till granskningen av idrott och hälsa har även en tvärgående granskning om IT i undervisningen genomförts. Inspektörerna har där granskat om undervisningen i idrott och hälsa innehåller IT-relaterade inslag för att läroplansmålen och kunskapskraven ska kunna nås.

Metod och material

Innan besöket på skolan genomförts har en dokumentanalys gjorts. Dokumentationen har begärts in från den granskade skolan och innefattar bland annat lektionsplanering, underlag för utvecklingssamtal, lokala bedömningskriterier, skriftliga omdömen i idrott och hälsa, åtgärdsprogram i idrott och hälsa, dokumentation om personal, eventuella beslut om befrielse för elever med mera.

I samband med att dokument begärts in har Skolinspektionen därutöver efterfrågat en verksamhetsbeskrivning som fyllts i av rektorn och lärarna som undervisar i idrott och hälsa. Skolinspektionen har på så vis getts en inledande bild av skolans undervisning i idrott och hälsa.

Vidare har granskningen genomförts med hjälp av lektionsobservationer. Syftet med observationerna är att inspektörerna dels kunnat skapa sig en allmän bild av undervisningen och dels getts möjlighet att samla in data för underlag till bedömningar.

I syfte att få en allsidig bild av skolans undervisning i idrott och hälsa har inspektörerna därutöver genomfört intervjuer med skolan rektor, de lärare som undervisar i ämnet samt ett urval av elever i årskurserna 4 – 6.